

H GENEZI RAZMERJA MED ETNOLOGIJO IN SLAVISTIKO

Čeprav utegnejo biti pričujoče vrstice za nadaljnje tesno sodelovanje med etnologijo in slavistiko bolj škodljive kot koristne, to vsaj na videz, se jim ne moremo odreči. Razlog je v tem, da so za dobre odnose potrebni čisti računi. S tem nikakor ne trdimo, da so ali na etnološki ali na slavistični strani kakih računov neporavnani. Ne. Trdimo pa, da so tako etnologom kot slavistom premalo poznana ali so jim premalo v zavesti nekatera dejstva, ki so z obravnavanim razmerjem v najneposrednejši zvezi.

Predvsem: etnologija in slavistika si po svojem izviru sploh nista v takem sorodstvu, kot se to običajno zdi. Etnologija je kot posebna veda nastajala v drugačem sorodstvenem razmerju, kot se ji to, ko njen nastanek povezujejo z razdobjem romantike, pripisuje. Kot plod razsvetljskih družboslovnih koncepcij je tisti del etnologije, ki nas na tem mestu zanima, nastajal v okviru državoznanstva, v okviru t. i. statistične vede. Bil je blizu geografiji in se je uveljavljal v razsvetljski historiografiji. Tudi pri nas. Anton Tomaž Linhart, Balthasar Hacquet in Jožef Košič so osrednja imena razsvetljske etnološke misli na Slovenskem. Nobeno teh imen pa nima posebnega pomena za razvoj slovenistike.¹ Se pravi, da so bili v času konstituiranja etnološke vede njeni poudarki, njena izhodišča in njena razmerja do drugih ved drugačni kot v kasnejših razdobjih, po katerih je bila ostvarjena bolj ali manj uveljavljena predstava o razmerju med etnološkimi in slavističnimi temami. Pravzaprav bi morali reči drugače: izvorni poudarki, prav taka izhodišča in razmerja niso bili razveljavljeni tudi kasneje, tudi v času romantike ne, pač pa so bili prekriti, potisnjeni v ozadje, zaradi teženj drugačnega značaja. Ko pa so in kolikor so pisali zgodovino slovenske etnologije, so prav nič romantični razvojni tok razdobja romantike preprosto prezrli. Pripravljani smo verjeti, da se je to zgodilo nehote. Razumljivo pa je, da je bila s tem prizadeta podoba razvoja slovenske etnološke misli in je bila z njo izkrivljena naša zavest o stroki, ki znatno presega meje folkloristike in njene ambicije, kakor so se le-te izoblikovale kot značilni proizvod prve polovice 19. stoletja, čeprav so njeni nastavki tudi že starejši.

Domnevamo, da je folkloristična stopnja v razvoju slovenske etnološke misli znana tako etnologom kot slavistom. Rekli smo tudi, da so bili izviri razsvetljskega razvojnega toka etnološke vede drugače naravnani, kot je bilo to kasneje za časa romantike. Kljub temu dodajmo k povedanemu še nekaj dejstev. Nanje smo sicer lahko opozorili pred nedavnim na simpoziju Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi,² vendar se zdi, da ne bo odveč, če jih v pričujočem kontekstu ponovimo.

Predvsem kaže še enkrat poudariti, da je etnologija na Slovenskem kot še marsikje drugje po Evropi (resda pa ne povsod), plod razdobja razsvetljenstva in ne romantike ali 19. stoletja, kot se to večkrat zgrešeno misli tako med etnologi kot med slavisti.³ Bolj ali manj kontinuirano strokovno prizadevanje, ki dobi v zadnjih desetletjih 18. stoletja svoje lastno ime, v nemški obliki Volkskunde ali Völkereunde, je bilo v razdobju razsvetljenstva tesno povezano z demografskimi in gospodarskimi vprašanji. Pri tem je šlo za problemski sklop, ki se je v svojem etnološkem delu pokrival s pojmom kultura, z razmerjem med ljudmi in njihovim naravnim in kulturnim okoljem, z značajem ali karakterologijo prebivalcev posameznih dežel in pripadnikov posameznih etničnih skupin, z njihovo kulturno podobo, kot se le-ta kaže v njihovih bivališčih, v noši, prehrani in v siceršnjih pojavih njihovega vsakdanjega pa tudi prazničnega življenja. Upoštevana sta bila njihovo ponašanje in njihov način mišljenja. Glede na omejevanje etnološkega zanimanja v razdobju romantike zgolj na t. i. ljudstvo, je treba podčrtati, da je razsvetljska etnološka misel upoštevala bolj ali manj vse družbene razrede in vse plasti prebivalstva. Poudarek ni bil na kulturnih pojavih, na rečeh ali stvareh, temveč na ljudeh. Človek je bil v središču zanimanja razsvetljske etnologije. Spričo razsvetljske aktivistične naravnosti njenih nosilcev je bila v ospredju problematika sodobnosti, pri čemer so njen etnološki del pojmovali kot člen gospodarskega in socialnega življenja, kot del družbenozgodovinske in naravne celote. Zanimiva je bila funkcija kulture v tem sklopu. Zavoljo tega so bile v veljavi tematsko kompleksne analize, ne specialistične študije.

¹ Prim.: Franc Jakopin, Pogled na starejše in novejše obravnave slovenskega jezika, Slovenski jezik, literatura in kultura, Informativni zbornik, Ljubljana 1974, str. 115–128; Matjaž Kmecl, Pregled slovenske književne zgodovinske vede, prav tam, str. 199–212.

² Slavko Kremenšek, Razsvetljenje in etnološka misel. Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, Ljubljana 1979, str. 409–419.

³ Dva novejša primera: Tone Cevc, Etnološka pričevalnost materialne kulture, Pogledi na etnologijo, Ljubljana 1978, str. 161; Matej Rode, Slavistika v Sloveniji 1870–1919, Naši razgledi, 22. XII. 1978, str. 716.

Toliko torej o razsvetljenskem razvojnem toku v etnologiji, ki je v svojem največjem delu tako rekoč v temeljih drugačen od smeri, ki je skorajda istodobna, a je prišla do svoje polne veljave v razdobju romantike in je, vsaj pri nas in dozdevno, povsem preglasila, da ne rečemo zadošila, prvo omenjeno smer.

Seveda se to ni zgodilo iz kakih voluntarističnih razlogov, temveč zato, ker je sledeča stopnja družbenozgodovinskega razvoja dajala določeno prednost romantični ali folkloristični smeri v etnologiji. Le-ta je v pričujočem okviru seveda daleč najbolj zanimiva, kajti ta smer pogaja v poglavitem predstavo o posebni bližini med etnologijo ter jezikoslovjem in literarno zgodovino, kakor tudi tem predstavam ustrezne praktične nasledke, ki so se dolgo časa kazali še zlasti v kadrovskega pogledu.

Medtem ko se je etnološka misel razsvetljenske smeri povezovala, kot je bilo že rečeno, s t. i. statistično vedo ali kameralistiko, z družboslovjem ali geografijo, se je romantično usmerjena etnologija pojavljala kot del kompleksno pojmovane slavistike, germanistike in podobno. Lingvistiko, literarno zgodovino in etnologijo je v omenjene problemske sklope povezovala nacionalna ideja, vendar naj bi ta zveza ne bila najbolj koristna za njene sestavne dele, ki so bili lahko različni. Po mnenju Jacoba Grimma naj bi npr. germanistiko rodila potreba po poimenovanju skupnega okvira za preučevanje nemške zgodovine, nemškega prava in nemškega jezika. Sploh je bila germanistika zanj in za večji del njegovih sodobnikov okvirna znanost za študij jezikovnih in vseh drugih kulturnih pojavov nemške preteklosti. Njena naloga naj bi bila, razkrivati bistvo nemštva, pridobljena spoznanja pa vračati med nemški narod, ki naj bi se na ta način krepil in obranil tujih vplivov.⁴

Sklepamo lahko, da nista bila ustroj in vloga slavistike (ob upoštevanju potrebnih sprememb) kako bistveno drugačna. Fran Miklošič, ki je bil, enako kot Jacob Grimm za germanske jezike, ustanovitelj slovenskega primerjalnega jezikoslovja, je, po Spominih Matije Murka, v predavanjih obravnaval slovnična vprašanja, slovanske starožitnosti in ljudsko poezijo. Miklošičev naslednik Vatroslav Jagić je imel kot urednik lista *Archiv für slavische Philologie* »širok razgled po jezikovnih, slovstvenih in narodopisnih vprašanjih vseh Slovanov in po njihovih starožitnostih«, pravi Murko. *Zeitschrift für slavische Philologie*, ki je Archivu sledil, je imel razdelke za lingvistiko, za slovstveno zgodovino, starožitnosti in narodopisje ter za starejšo kulturno zgodovino, kolikor je bila le-ta povezana s filološkimi disciplinami. Matija Murko sam je kot univerzitetni učitelj za slovansko filologijo pisal preglede s področja »slovenskega narodopisa, jezika in literature«. O svoji pedagoški dejavnosti pravi Murko: »Kot profesor za slovansko filologijo sem štel za svojo dolžnost, predavati tudi osnove slovanskih starožitnosti in narodopisja, posebno ljudske poezije, in zgodovino slovanske filologije.«⁵ Da je bila slavistika skupna veda jezikoslovja, slovstvene zgodovine in narodopisja do njihove osamosvojitve, ugotavlja Matej Rode v sistematično pisani razpravi *Slavistika v Sloveniji 1870–1919*.⁶ Spričo teh poznanih dejstev se zdi čudno, da skušajo posamezniki, tako Bogo Grafenauer, iz nam nepoznanih razlogov izpodbijati tezo, da je bila z univerzitetnimi profesorji slavisti Gregorjem Krekom, Karlom Štrekljem in Matijo Murkom tudi etnologija profesionalizirana.⁷ Zdi se, da je iz povedanega in iz rezultatov dela omenjenih treh visokošolskih učiteljev dovolj razvidno, da se niso z etnološkimi vprašanji ukvarjali ob svojem poklicnem delu, temveč v njegovem okviru. To bi veljalo tudi že za Frana Miklošiča. Zagotovo pa Kreku, Štreklju in Murku narodopisje (= etnologija) še zdaj ni bilo le hobby. V slavistiki imamo torej etnologij vložena precej minulega dela.

Toliko o sosedstvu ali sorodstvu etnološke misli razdobja romantike, pač tistega njenega dela, ki je v tem času prišel do veljave. Etnologija, ki je bila po svojem bistvu navezana predvsem na podobo etnološke misli iz razdobja razsvetljenstva, je ostajala zunaj slavističnih okvirov in zavoljo tega, kot rečeno, vse do nedavnega v senci. V njenem največjem delu je nimamo niti registrirane. Tako v *Kotnikovem Pregledu slovenskega narodopisja*⁸ in za njim v vseh drugih tovrstnih pregledih na primer zaman iščemo ime Janeza Trdine. Avtor *Sprehoda v Belo krajino, Dolenjceve, Črtic* in povesti iz narodnega življenja, Hrvaških spominov, Kranjcev na Hrvaškem in tako dalje, si ni v zgodovini slovenske etnologije prislužil niti zabeležbe imena. Pa gre pri Trdini morda za enega najpomembnejših nosilcev etnološke misli na Slovenskem v preteklem stoletju!

Vključitev določenega dela etnologije ali etnološke misli v okvire slavistike seveda ni bila slučajna. Pritegnjen je bil tisti njen del, ki je tedanji konceptiji slavistike ustrezal. To je bilo zanimanje za t. i. duhovno kulturo iz prav določenih zornih kotov, ki je v štiridesetih letih preteklega stoletja s pojmom folkloristika dobilo tudi svoje ime. Problematika, ki jo je ta del etnologije takrat načenal, je bila v naslednjem:

⁴ Wolfgang Emmerich, *Germanistische Volkstumsideologie*, Tübingen 1968, str. 60–63, 71; G. Wiegmann – M. Zender – G. Heilfurth, *Volkskunde*, Berlin 1977, str. 14.

⁵ Matija Murko, *Spomini*, Ljubljana 1951, str. 39, 55, 114, 135, 184.

⁶ M. Rode, n. d.

⁷ Zapisnik razprave *Pogledi na Pogleda* 16. IV. 1979, arhiv Glasnika SED.

⁸ France Kotnik, *Pregled slovenskega narodopisja, Narodopisje Slovencev*, I, Ljubljana 1944, str. 21–52.

V osnovi je šlo za razkrivanje narodnega ali ljudskega duha, ki je bil nekoč, v daljni preteklosti, celovit, organski, naraven in čist. Kasneje se je ta celovitost razdrobila. Kar se je dalo v preteklem stoletju še videti, ugotoviti, spoznati, so bili v bistvu le še ostanki, le še obledeli relikti neke stare narodne ali ljudske kulture, ki je postajala mit. Zato je bila temeljna naloga, zbrati te preostanke in kolikor je to le mogoče, rekonstruirati njeno prvobitno podobo. Ker se je po naziranjih Johanna Gottfrieda Herderja narodni duh izražal še zlasti v ljudski ali narodni pesmi pa tudi drugih oblikah ustnega slovstva, so posvečali pozornost predvsem tem. Pod vplivom Jacoba in Wilhelma Grimma se je zanimanje nekoliko razširilo, vendar okviri duhovnokulturnih vrednot po folkloristični poti niso bili preseženi. Tematski okviri so bili tako v primerjavi z razsvetljensko etnologijo ozki; kopali pa so s tem večjim prizadevanjem v časovno globino, v mitično preteklost, k izvirov dozdevno resnično ljudskih in narodnih, naravnih vrednot. Ni treba posebej poudarjati, da je tako naravnana folkloristično-etnološka strokovna dejavnost rabila tedanjim aktualnim družbenim potrebam. Le-te so jo konec koncev tudi rodile; kot tedanja slavistika, to zadrugo, ki je razmeroma kmalu razpadla na sestavne dele. Tedaj pač, ko so družbene potrebe po njenem obstajanju usahnile.

Naravnost etnologije v njenem folklorističnem razvojnem toku je bila kajpak podobna ali enaka naravnosti tedanje slavistike v vsej njeni širini. Slavistika je bila tedaj kot celota usmerjena v preteklost. Tako naj bi Miklošič, da navedemo primer, zgodovine modernih slovstev sploh ne priznaval.⁹

Slavistika se je kot dotlej enotna veda pričela postopoma cepiti, kar naj bi se pri Slovencih dogajalo nekako med leti 1870 in 1919, kot to zatrjuje Rode. Jezikoslovje, slovstvena zgodovina in narodopisje so bili rezultat tega cepljenja.¹⁰ Ta ugotovitev je nedvomno v načelu in v splošnih obrisih pravilna; vsaj z etnološkega zornega kota. Ko je leta 1919 začela v Ljubljani z delom slovenska univerza in z njo filozofska fakulteta, sta dobili na njej svoja mesta lingvistika in literarna zgodovina. V tej družbi tedaj ni bilo etnologije, kakor tudi ne v nobeni drugi. »Etnologija je bila ob ustanovitvi naše univerze med tistimi redkimi strokami, ki jih na filozofski fakulteti niso pričeli predavati«, je ugotavljal Vilko Novak ob petdesetletnici slovenske univerze. Z vidika, ki mu sledimo, je zanimiva še sledeča Novakova ugotovitev: »In pri narodu, ki je npr. v K. Štreklju in M. Murku dal evropsko priznane strokovnjake v raziskovanju ljudskega pesništva – o tem na slavistiki ni bilo predavanj, ko so v istem času bila o slovenski ljudski poeziji predavanja npr. v Padovi in drugod. Saj je slavistika to področje obravnavala že od Miklošiča in Jagiča.«¹¹

Iz Rodetove in Novakove konstatacije skupaj izvira, da nakljub folklorističnim predavanjem »npr. v Padovi in drugod« novo ustanovljeni slovanski seminar verjetno upravičeno ni več gojil ambicij, da bi v svojih okvirih razvijal etnologijo kot sestavni del nekdanje slavistike. (S tem se seveda na tem mestu ne spuščamo v vprašanje, kam preučevanje t. i. ljudskega ali ustnega slovstva sodi.) Pač pa so bili tudi tedanji slavisti s predstavniki drugih strok sokrivi, da Slovenci že ob ustanovitvi lastne univerze nismo na njej začeli razvijati etnologije kot samostojne discipline o kulturnem okolju daleč največjega dela slovenskega naroda. Ob indolenci do etnoloških vprašanj je slovenska humanistična inteligenca, kolikor je lahko skrbela za univerzo, tedaj nedvomno pokazala svojo razredno naravo.

Razredna pogojenost razvoja etnološke vede je bila kajpak kriva za bedo in nekaj zelo skromnega blišča, ki ju je etnologija kot osamosvojena znanstvena disciplina med Slovenci v razmerah razredne družbe doživljala. Vse to se glede na omenjeni letnici morda zdi za obravnavano razmerje že malo pomembno. Vendar še zdaleč ni tako. Nekaj desetletij trajajoča vključnost etnologije v široke slavistične okvire je v navezavi na njen kasnejši obrobní položaj le-tej za dolgo časa, tako rekoč do današnjih dni, zapustila neizbrisne sledove. Etnologija se je resnično težko postavljala na lastne noge, to tudi zaradi hipoteke njenega slavističnega razdobja, bolj natančno: zavoljo za današnji čas malo ustrezne tematske in metodološke naravnosti na folkloristični stopnji svojega razvoja.

Podoba razvoja slovenske etnologije v slavističnih okvirih bi seveda ne bila popolna, če bi ne upoštevali Murkovega preloma s t. i. romantično strujo pod konec preteklega stoletja. Po Kotnikovi splošno sprejeti oceni naj bi Matija Murko s svojim poročilom o češkoslovanski narodopisni razstavi, objavljenim leta 1896 v Letopisu Slovenske Maticе, »stopil na realna tla, po katerih naj bi v bodoče hodilo tudi slovensko narodopisje.«¹² Da je z nadrobnim popisom »veličastne češkoslovanske narodopisne razstave ... povzročil v slovenskem narodopisju preobrat v realističnem duhu«, je menil tudi Murko sam.¹³ Murkovemu prvenstvu glede izražanja realističnih konceptov ugovorja v zadjnem

⁹ M. Murko, Spomini, str. 39.

¹⁰ M. Rode, n. d.

¹¹ Vilko Novak, Etnologija, Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, 1919–1969, Ljubljana 1969, str. 228.

¹² F. Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja, str. 35.

¹³ M. Murko, Spomini, str. 114.

času v razpravi o Viljemu Urbasu Marija Stanonik. Na podlagi Urbasovih »folklorističnih in etnoloških člankov« naj bi namreč bilo »mogoče skleniti, da se je realistična smer slovenske etnološke misli začela že petindvajset let pred M. Murkom«, pravzaprav z Urbasom, »le da se romantični narodnopreredno delujoči in večinoma že slovensko pišoči sodobniki nanj niso navezovali, poznejši raziskovalci zgodovine slovenske etnologije pa so tudi šli mimo njega...«¹⁴ Ta ugotovitev Stanonikove je za naše razpravljanje nedvomno izredno zanimiva, čeprav je v poglavitnem ne moremo sprejeti. Za kaj gre?

Vprašanje, ki si ga moramo v pričujočem kontekstu zastaviti, je vprašanje vsebine Murkovega »preobrata«. Vprašujemo se, s čim je Murko dejansko »prelamljal«? Koliko je Murko »s svojim mnogostanskim narodopisnim delom« resnično »znatno razširil obzorje slovenskemu narodopisju in pričel hoditi nova pota«?¹⁵

Ne da bi hoteli ali mogli biti izčrpani, moremo reči, da se novosti v Murkovih naukih in Murkovem delu nanašajo na razširitev narodopisne ali etnološke problematike na bolj ali manj vse njene »panoge«, kar je spriči dotedanjega omejevanja v bistvu le na duhovnokulturne pojave pomenilo še zlasti vključevanje materialne kulture med naloge etnologije. Tudi naj bi se v bodoče, po Murku, ne omejevali le na t. i. narodne svetinje, na popolnoma samobitne pojave, ki so že tako vprašljivi. Preučevanje naj bi se nanašalo le na preteklost, ki je sicer zelo poučna, je pa kljub temu poznavanje sodobnega ljudskega življenja in mišljenja pomembnejše. Mimo tematske razširitve je bil sedaj opazen poudarek na razvoju in na migraciji kulturnih sestavin, pač v skladu z »narodopisom v novem naravoznanskem in kulturnozgodovinskem smislu«, ki ga je, po Murku, treba ločevati od »narodopisa v starem romantiškem duhu«. Vendar ta ločnica ni taka, da bi tudi »novodobni narodopis« ne iskal svojih začetkov pri J. J. Rousseauju, pravzaprav, pač v njem in drugih romantikih, in se ob problematičnem etimologiziranju besede folklore ne naslavljal kot »nova« ali »sodobna folkloristika«.¹⁶ Kljub temu so bile novosti, ki jih zasledimo pri Murku, jasno razvidne in tudi prelomne. Seveda z neogibno omejitvijo, ki je doslej nismo upoštevali: Murko je prelamljal s »starejšimi romantiškimi idejami«, kar pa ni imelo prave zveze s tistim razvojnim tokom v slovenski etnologiji, ki ni temeljil na »starem romantiškem duhu«. Te smeri Murkov preobrat ni zadeval. Vse Murkove tematske »novosti« je razsvetljuje etnološka misel poznala že pred njim, tudi zanimanje za sodobnost in še kaj. Za omenjeno smer v zgodovini etnološke misli, ki je že Murko izza svojih slavističnih pregraj ni videl, je šlo za odkrivanje že odkrite Amerike. Prav zato tudi Viljem Urbas ni mogel biti začetnik »realistične smeri« v slovenski etnologiji, ker je ta »realizem« živel na Slovenskem že blizu sto let pred Urbasom. Vse kaže, da ni nikoli docela usahnil; zelo pomembna priča za to je tudi Urbas. In v tem smislu je opozorilo Marije Stanonikove nanj izredno pomembno. Kot vemo, je v istem času živel in delal Janez Trdina, ki je kakih dvajset let pred Murkovimi Nauki v »narodopisnem orisu« Pri pastirjih na Žabjeku zapisal: »Kar koli je na svetu znanosti, stoji do zdaj, izvzemši geologijo, na najbolj kilavih in šibkih nogah slavjanska mitologija.« Urednik Trdinovih Zbranih del Janez Logar pravi ob tem takole: »Sodim, da Trdina v tem odstavku polemizira s prizadevanji avstrijske in nemške pa tudi naše etnografije, katero je zanimala bolj prastara mitologija kot pa življenjske prilike, ustno izročilo, verovanja, navade in običaji ljudstva v sodobnosti...«¹⁷

Kritike »romantiškega narodopisa« so se torej pojavljale že precej časa pred Murkom in nikakor niso zadevale vse tedanje slovenske etnologije. Tematska razširitev etnološkega zanimanja, za katero naj bi z Matijo Murkom v poglavitnem šlo, se je lahko nanašala le na etnološko misel v okviru folkloristične oz. stavistične struje. Zunaj nje je bil v tem pogledu položaj že od samih začetkov drugačen. Tako naj bi bila, po besedah Vilka Novaka, v Linhartovem Poskusu »obravnavana področja ljudske kulture enaka, kot jih obravnava sodobna (t. i. današnja, S. K.) evropska etnologija«.¹⁸ O delu Balthasarja Hacqueta pravi Novak: »Nameraval je podati le sodobno podobo ljudske kulture, toda zato skoro v vsej njeni širini, čeprav je nekatere stvari le nakazal. V vsem tem ga – kljub te vrste Korytkovemu načrtu, pobujenem gotovo tudi po njem – na Slovenskem še dolgo niso ne dosegli ne presegli: prvi pač – le za prekmurske Slovence – prekmurski pisatelj Jožef Košič v madžarskem spisu 1824.«¹⁹ Kje imajo Linhart, Hacquet in Košič v razvoju slovenske etnološke misli svoje mesto, smo povedali.

Sicer pa bo treba kdaj Murkove intencije glede širjenja etnološke problematike, kolikor ni teh neposredno pobudila češkoslovska razstava v Pragi tako z njenimi »ljudopisnimi oddelki« kot s »kul-

¹⁴ Marija Stanonik, Viljem Urbas, Slovenski etnograf XXX/1977, Lj. 1979, str. 35.

¹⁵ F. Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja, str. 37.

¹⁶ Dr. M. Murko, Narodopisna razstava češkoslovska v Pragi I. 1895, Letopis Slovenske Matice, 1896, str. 75–83.

¹⁷ Janez Trdina, Zbrano delo, X, Ljubljana 1957, str. 381, 432.

¹⁸ Vilko Novak, Anton Tomaž Linhart o kulturi starih Slovencev, Traditiones, 2, 1973, str. 39.

¹⁹ Vilko Novak, Balthasar Hacquet in slovenska ljudska kultura, Traditiones, 3, 1974, str. 66.

turnozgodovinskimi dodatki«, posebej pretresti. Vse kaže, da gre pri Murku tako rekoč v celoti za še v ničemer razdružene slavistične motive etnološkega dela. Kako je potemtakem mogoče trditi, pač spriko že pred več kot pol stoletja izvedenega razcepa nekdanje slavistike na samostojne vede, na jezikoslovje, slovstveno zgodovino in narodopisje, da Murkov program »ohranja svojo veljavo«, da se nam »z njegovih izhodišč rišejo naloge v neposredni prihodnosti.«²⁰

Čprav naj bi bilo od Wilhelma Heinricha Riehla, ki je delal že na začetku druge polovice preteklega stoletja, naprej jasno, da mora znanost o ljudskem življenju razvijati drugačne metode, kot jih razvijajo filologije,²¹ je bilo Murkovo ukvarjanje z materialno kulturo plod filološko-zgodovinske usmeritve. Pri tem je šlo za Murkovo sodelovanje pri časopisu Wörter und Sachen. Zanimiv je v tej zvezi Murkov stavek v Spominih: »Že Jacoba Grimma so zanimale poleg besed tudi stvari.«²² Sodelavci omenjenega časopisa so menili, da je v združitvi jezikoslovja in preučevanja stvari ali reči bodočnost kulturne zgodovine, kulturnozgodovinsko usmerjene etnologije in jezikoslovja. Ta smer naj bi dajala solidne, dokumentirane rekonstrukcije zgodovinskega spreminjanja posameznih kulturnih elementov, še posebej hiše in orodij.²³ V okviru nekdanje slavistike in nekdanje germanistike ter njenih institucij,

Potem ko se slovenska slavistika, ki je leta 1919 dobila svoj novi dom pod okriljem slovenske univerze, ni zmenila za svoj etnološki del, bi bil res čas, da bi se le-ta zavedel samega sebe, svojega položaja in se temu ustrezno osamosvojil. To se je zgodilo le na pol. Etnologija je ostala nekakšna polkolonija, v kateri so skušale uveljaviti svoje interese različne druge stroke, kar je povzročilo, da ima etnologija tako rekoč do danes v pogledu predmeta preučevanja, metodologije, nalog in ciljev zelo spremenljivo in nejasno podobo. Odsev tega je bila (in je še) celo neizenačenost v imenu. Etnologijo so si večkrat sposojali tudi za manj strokovne namene, kar je dajalo v razdobju med vojnama, v času nekakšne novoromantike, etnologiji poseben pečat.

In kakšna je bila pri vsem tem vloga slavistike? Podobna kot vloga drugih disciplin, vendar s to razliko, da so bivšo povezanost v nekoč enotno slavistiko, kot nekakšno sorodstveno zvezo, tu pa tam izkoriščali. Ne preveč, ker beda etnologije tega ni dopustila. Pa vendar. Ko je razmeroma kmalu po drugi vojni Niko Kuret prek Nika Županiča predložil predsedstvu Akademije znanosti in umetnosti zamisel organizacijskega dela za Slovenski narodopisni slovar oz. Slovenski narodopisni arhiv, je bila pobuda, ki se je nanašala na narodopisno ali etnološko problematiko v njenem celotnem obsegu, sprejeta. Akademija je organizacijo zamisli poverila svojemu članu, slavistu Ivanu Grafenauerju, ki naj bi določil tudi »končni program dela.«²⁴ Kako je bila naloga izvedena, je znano. Če še tako iščemo neosebne razloge za usmeritev Komisije oz. Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU, ki sta se iz omenjenih začetnih pobud in zamisli razvila, je bil rezultat tudi po četrstoletnem obstoju te akademijske institucije nedvoumen: »zgolj folkloristika.«²⁵ Pod imenom narodopisje so se torej dvoje desetletij in več v omenjenem Inštitutu kar naprej oklepali problematike stare slavistike oz. so se omejevali na problematiko etnologije iz folkloristične, celo romantične stopnje njenega razvoja. To v znatni meri na račun prepotrebne izgradnje etnološke vede, ki je imela za svojo rast bistveno slabše pogoje, kot sta jih imela slovensko jezikoslovje in slovenska literarna zgodovina. V edini izrecno raziskovalni instituciji so torej še kar naprej gojili le tisti del etnologije, ki je bil že v preteklem stoletju po Murku temeljito razširjen. Ob kritiki, ki je prihajala od zunaj, so dejavnost Inštituta ob 25-letnici sicer dopolnili, vendar doslej ne kaže, da je ob slavističnih ali tem podobnih osnovah raziskovalnega dela mogoče pričakovati kakih posebnih spodbud za razvoj slovenske etnologije v bodoče.

Spričo trditve Nika Kureta v zadnji številki Slovenskega etnografa,²⁶ da je staro »narodopisje« »ljubljska fakulteta« (pač PZE za etnologijo filozofske fakultete) nadomestila z »etnologijo« in je »v zadnjem času« iz etnologije izločila »folkloristiko«, se je treba na koncu pomuditi še pri tem vprašanju. Da je Kuretova trditev glede izločanja »folkloristike« iz »etnologije« povsem neresnična, vsaj kar zadeva »ljubljsko fakulteto«, govorijo naslednja dejstva.

V učbeniku Obča etnologija, ki ga je izdala Filozofska fakulteta leta 1973 in je bil v nespremenjeni obliki leta 1978 ponatisnjen,²⁷ je glede flore in folkloristike rečeno na strani 14 naslednje: »Folklor pomeni v običajnem smislu le del problematike, s katero se ukvarja etnologija. To je ljudska duhovna tradicija, zlasti ustna tradicija (po Hultkrantz), kar torej v glavnem ustreza t. i. duhovni

²⁰ Niko Kuret, Naše narodopisje, problematika in razvojni predlogi, ČZN, n. v. 5, 1969, str. 561.

²¹ W. Emmerich, Germanistische Volkstumsideologie, str. 87.

²² M. Murko, Spomini, str. 141.

²³ G. Wiegelmann idr., Volkskunde, str. 21–26.

²⁴ N. K., Naša 25-letnica, Traditiones, 1, 1972, str. 9–10.

²⁵ Prav tam, str. 16.

²⁶ Slovenski etnograf, XXX/1977, Lj. 1979, str. 37.

²⁷ Slavko Kremenšek, Obča etnologija, Ljubljana 1973 (2., neizpremenjena izdaja 1978).

kulturi. Folkloristika je ime za znanost, ki se omejuje na to področje. Pojem je sestavljen iz dveh starih angleških besed »folk« (se pravi ljudstvo) in »lore«, kar pomeni vedenje, modrost. V dobesednem pomenu gre torej tu za ljudsko znanje, za ljudsko modrost.« Na straneh 123 in 124 je zapisano tole: »Glede na dolgotrajni razvoj etnologije na osnovah, ki so sicer že za dobršen del današnje etnološke raziskovalne dejavnosti neuporabne, je treba vsekakor računati tudi z dediščino, ki je ne gre zametovatvati. Tu je mišljeno predvsem preučevanje kulturnih sestavin, ki jim je bil po starejših teoretičnih načelih pripisan ljudski značaj. Čeprav bi zgodovinska obravnava marsikaterega od ljudskokulturnih elementov sodila prej v katero od specializiranih kulturnozgodovinskih disciplin, je določena kontinuiteta v raziskavah vendarle nujna. Korenitejši odmik etnologije od te tematike bi povzročil vrzel, ki bi pomenila nepopravljivo škodo. V skladu z etimološko vsebino besede folkloristika so njeni, t. j. folkloristični okviri še najbližji etnološkim raziskavam številnih ljudskokulturnih sestavin. Folkloristiko bi lahko tudi v sedanjem položaju označili kot tisti del etnologije, ki se ukvarja z ljudskimi stvaritvami, s sestavinami, ki so rezultat ljudskega znanja, ljudskega vedenja . . . Sicer pa se folkloristika ali preko folkloristike tudi etnologija povezuje z najrazličnejšimi drugimi disciplinami, npr. muzikologijo, literarno in umetnostno zgodovino, lingvistiko, gledališko zgodovino itd.« – Doslej se še ni nihče oglasil, ki bi potožil ali se pritožil, da pišemo v učbeniku eno in učimo drugo.

V učnem programu PZE za etnologijo ni bilo v celotnem razdobju štiridesetletnega obstoja oddelka toliko »folkloristike«, kot jo je »v zadnjem času«, ko slušatelji 3. letnika obvezno poslušajo predavanja in obiskujejo vaje iz predmeta Slovensko ustno slovstvo.

»V zadnjem času« je PZE za etnologijo poskrbela, da so specialisti, ki delajo v raziskovalnih in drugih etnoloških ustanovah, v posebnem nizu predavanj predstavili svoje delo. Vsi so prijazno obljubili, da bodo sodelovali pri pisanju posebnega učbenika za metodiko raziskovalnega dela, ki bo za študente obvezen. Med predavatelji in pisci je kaka polovica »folkloristov«.

Kje so potemtakem današnji problemi razmerja med etnologijo in slavistiko? Gledano z etnološkega zornega kota, posebnih problemov ni. Treba je le računati z dejstvom, da se je slovenska etnologija osamosvojila, ki v zastarelih idejah, v folklorističnih predmetnih okvirih in metodologijah, ki niso več za rabo, ne vidi perspektive. Zato se tudi ne pusti posiljevati z nazori iz starih »slavističnih« časov.

Slavko Kremensek
Filozofska fakulteta v Ljubljani

JANKO BEZJAK IN NJEGOVI POGLEDI NA FRAZELOGIJO

Zgodovina slovenske jezikovne misli še ni napisana. Še veliko premalo vemo, kako so k nam prihajale in kako so se pri nas oblikovale ideje o jeziku kot sistemu, kako so nastajala pravila, po katerih se ta sistem ravna, in kako so nato ta pravila vplivala na nadaljnji razvoj jezika. Še vedno čakajo kritično izdajo dela velikanov slavistike Kopitarja, Miklošiča, Oblaka, še vedno premalo vemo o drugih pomembnih slavistih, čigar delovanje je privedlo do oblikovanja slovenistike. Prav tako malo pa vemo tudi o nekaterih prizadevnih delavcih na področju slovenistike, ki jim usoda ni naklonila možnosti, da bi se v celoti posvetili preučevanju slovenskega jezika, a so vendar prispevali k ustvarjanju slovenskega jezikoslovja. Med take može šteje tudi Janko Bezjak, šolnik, kot skromno pravi o sebi v Slovenskem biografskem leksikonu. Ob njegovem prispevku slovenistiki sem se ustavil predvsem zato, ker menim, da z nekaterimi svojimi spoznanji pomeni začetke tiste panoge jezikoslovja pri Slovencih, ki je v zadnjem času postala tako privlačna za raziskovalce jezika, za začetke slovenskega znanstvenega pogleda na frazeologijo. Rad bi povedal, kaj je privedlo tega zanimivega moža do preučevanje stalnih besednih zvez, do kakšnih ugotovitev se je pri tem dokopal, kako jih je posredoval javnosti in na kakšen odmev so naletele pri Slovencih. Pri tem sem se opiral predvsem na gradivo, objavljeno v tedanjem tisku in v Bezjakovi knjigi Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski šoli.

Jančo Bezjak se je rodil 15. aprila 1862 pri Sv. Trojici v Halozah. Oče mu je bil učitelj. Zgodaj je umrl in mati se je preselila najprej v Ptuj, nato v Maribor. Tu je Janko končal gimnazijo in šel študirat v Gradec. Študiral je klasično filologijo, nemščino in slovenščino. Po končanem študiju se je zaposlil v Mariboru, najprej na gimnaziji, nato na učiteljskiču. Kmalu je postal šolski nadzornik, najprej za dva, nato kar za tri šolske okoliše: Št. Lenart, Slovensko Bistrico in Maribor. 1906. se je preselil v Ljubljano, kjer je bil najprej profesor, nato še ravnatelj II. gimnazije. Leta 1911 je bil premeščen v Gorico in je postal ravnatelj gimnazije. Obenem je dobil naziv vladnega svetnika. 1913. je postal ravnatelj slovenskega učiteljskega v Gorici, a že naslednjega leta je bil prestavljen v Ljubljano, kjer je postal nadzornik za srednje šole. To funkcijo je opravljal tudi po vojni, vse od leta 1924. do upokojitve. Nato se je pre-